

Projectdocumentatie Stijlkamers

Project Documentation Interiors on Display

Jurjen Zeinstra

Met bijdragen van/With contributions by:

Frederique van Andel, Rika Devos, Fredie Floré, Dick van Gameren, Julia Hegenwald, Paul Kuitenbrouwer, Peter Lang, Pierijn van der Putt, Louise Schouwenberg, Hans Teerds & Jurjen Zeinstra

Tekeningen/Drawings:

Guido Greijdanus, Carlyn Simoen & Davida Rauch

86

Inleiding Introduction

88

Speisezimmer, Berlijn/Berlin (DE), 1902, Peter Behrens

92

Wohnzimmereinrichtung, Berlijn/Berlin (DE), 1908, Hendrik Petrus Berlage

96

Kleinbürgerliches Wohnzimmer, Dresden (DE), 1925, Heinrich Tessenow

100

Glasraum, Stuttgart (DE), 1927, Lilly Reich en/and Ludwig Mies van der Rohe

104

Équipement intérieur d'une habitation, Parijs/Paris (FR), 1929, Charlotte Perriand,

Le Corbusier en/and Pierre Jeanneret

108

Ambiente di soggiorno e terrazzo, Milaan/Milan (IT), 1936, Luigi Figini en/and Gino Pollini

112

Svenskt Tenns utställningsrum, New York (US), 1939, Josef Frank en/and Estrid Ericson

116

Interiør -52, Trondheim (NO), 1952, Finn Juhl

122

Wohnung für eine Familie von sechs Personen, Brussel/Brussels (BE), 1958, Karl

Augustinus Bieber en/and Ernst Althoff, tekeningen/drawings Marie Marcks

128

Total Furnishing Unit, New York (US), 1972, Joe Colombo met/with Ignazia Favata

132

La serie Misura, *Domus*, nr./no. 517, 1972, Superstudio

136

La Casa Telematica, Milaan/Milan (IT), 1982, Ugo La Pietra

142

Some New Items for the Home - Part I, Berlijn/Berlin (DE), 1988, Jasper Morrison

146

Ideal House - Hella Jongerius, Keulen/Cologne (DE), 2005, Jongeriuslab, met/with EventArchitectuur

152

Tsunago, Milaan/Milan (IT), 2007, Kengo Kuma

The project documentation for this eleventh edition of *DASH* shows 15 style rooms that cover a time span of more than 100 years. These home interiors, which were never inhabited, were explicitly designed to illustrate a contemporary or futuristic form of dwelling at exhibitions and fairs. This distinguishes them from the traditional style rooms or period rooms in museums that depict a historic domestic style. The interiors shown here demonstrate how certain themes from the past 100 years continue to play a role in the debate on architecture, design and dwelling.

In selecting the style rooms, an attempt was made to find a certain variation in design philosophies, without striving for completeness. The rooms from the first decade of the twentieth century made by Peter Behrens and Hendrik Petrus Berlage for Wertheim, the department store in Berlin, show two different approaches: the *Gesamtkunstwerk* and the composed interior. The home furnishing of Behrens became well known and was reconstructed in Darmstadt, whereas Berlage's room has been forgotten. The three exhibited interiors from the 1920s illustrate the great importance that architects from this period gave to the phenomenon of 'dwelling', as well as the important position that housing exhibitions (and the interiors they featured) played in a debate about space, materials, standardization and domestic culture. Noteworthy of the two interiors documented here by the great Modern masters Ludwig Mies van der Rohe and Le Corbusier is the essential role of two women, respectively Lilly Reich and Charlotte Perriand, whose names have remained somewhat in the shadows until recently. In comparison to these two installations, the furniture arrangement of Heinrich Tessenow shows a completely different approach: here, a link was sought to the conventions of a natural domestic culture. In their 1930 installation for the Triennale di Milano, Luigi Figini and Gino Pollini took an intermediary position between Mies and Tessenow: in a spatial arrangement that was clearly indebted to Mies, they placed furniture as ready-mades, referring to traditions from the Italian countryside. From the same period, we also included a furniture arrangement by Josef Frank for Svenskt Tenn, which was exhibited with great commercial success at the World's Fair in New York: the home interior had become a global market.

After the Second World War, the relationship between architecture and the home interior changed. The ambition to educate the dwelling consumer about good taste took off significantly during the reconstruction period. In the early 1950s, Finn Juhl was asked by the Trondheim museum to give shape to this particular kind of taste, in a modern period room. Likewise, at Expo 58 in Brussels, Karl Augustinus Bieber and Ernst Althoff showed the interior of a more ordinary but still modern model apartment. A specific way of exhibiting distinguished this pavilion from the many model homes and arrangements that, for example, the Goed Wonen foundation had furnished in the Netherlands.

The shift from architecture to (product) design, or more accurately the gradual disappearance of the strong interest that architects had shown for home interiors during the pre-war years, was perhaps best seen in the 1972 MoMA exhibition 'Italy: The New Domestic Landscape'. Two completely different projects by Joe Colombo and Superstudio, both related to this exhibition, showed how the architecture of the home dissolved respectively into an all-inclusive object and a series of neutral furniture pieces in a landscape. Product design, encouraged by the spirit of

postmodernism, threw itself wholeheartedly into the domestic interior, by depicting trends like the rise of the media, as can be seen in the project by Ugo La Pietra from the 1980s. Apparently, in the current consumer society, product designers have recently been better than architects at giving shape to their ideas about dwelling: Jasper Morrison and Hella Jongerius created installations that critically questioned their own profession, whereas Kengo Kuma seemed to be looking for a reinterpretation of an ancient culture. But at the same time, this also illustrates a fundamental and at least 100-year-old debate among architects and designers about the role of innovation and tradition in home interiors.

All of these interiors on display were specially redrawn for this issue. In so doing, we looked for a drawing technique that specifically worked for interiors. Showing the floor plan with unfolded walls (known as 'developed surface drawing') is a technique that has traditionally been used by those who focus on the treatment of the surfaces of the inner walls, such as painters and other craftsmen. In the England and the Netherlands of the eighteenth century, this technique achieved a certain popularity among architects in the design of interiors. Because this drawing technique allows the relationship between the floor plan and the elevations of the room to be united in a single drawing, we have consistently used it in this project documentation, and we have thus drawn the 15 style rooms in a similar fashion. This inevitably led to a number of complications. As a drawing technique, developed surface drawing is particularly suitable for 'classic' rooms with a flat floor, walls and ceiling. But with this technique, steps or projections in these surfaces lead to interruptions in the uniform depiction of the figure, as can be seen in the drawings of the rooms by Behrens, Figini and Pollini, and Juhl. Despite these interruptions, these drawings still create the illusion of a model cut-out, which only needs to be folded together to be viewed from above. This becomes difficult, however, with exhibited home interiors that are not so much rooms or spaces but objects, such as the model apartment by Bieber and Althoff, the Total Furniture Unit by Colombo, or the Ideal House by Jongerius. Here we have used a variant of this drawing technique, where the outer walls of the object are grouped around the floor plan, so that you look from the outside to the inside. This variant of the floor plan with unfolded elevations has also been used in what is perhaps the most outspoken 'anti-style room', namely Superstudio's placement of the *Misura* furniture in an open space.

Interiors that were once displayed at fairs or exhibitions have not always been well described or documented. For the most part, the new drawings shown here are therefore reconstructions of the project, based on the available (historical) material: sketches, drawings and photographs.

Stijlkamers

In de projectdocumentatie van deze elfde uitgave van *DASH* worden 15 stijlkamers getoond, die een periode van meer dan 100 jaar bestrijken. Deze nooit bewoonde woninginterieurs, nadrukkelijk ontworpen om een eigentijdse of toekomstige wijze van wonen te verbeelden op tentoonstellingen en beurzen, onderscheiden zich van de traditionele stijlkamers die binnen een museale context een historische woonstijl verbeelden. De hier getoonde interieurs laten zien hoe bepaalde thema's in de afgelopen 100 jaar een belangrijke rol zijn blijven spelen in het debat over architectuur, vormgeving en wonen.

Bij de selectie van de stijlkamers is gezocht naar een zekere variatie in ontwerpopvatting, zonder hierbij naar volledigheid te streven. De stijlkamers van Peter Behrens en Hendrik Petrus Berlage uit het eerste decennium van de twintigste eeuw voor het Berlijnse warenhuis Wertheim, laten twee verschillende benaderingen zien: respectievelijk het *Gesamtkunstwerk* en het samengestelde interieur. De woninginrichting van Behrens heeft grote bekendheid gekregen en is gereconstrueerd in Darmstadt, terwijl de stijlkamer van Berlage in de vergetelheid is geraakt. De drie stijlkamers uit de jaren 1920 illustreren het grote belang dat architecten in deze periode aan het fenomeen 'wonen' toekennen en de belangrijke positie die woontentoonstellingen en de daar getoonde interieurs spelen in een debat over ruimte, materiaal, standaardisatie en wooncultuur. Opvallend bij de hier getoonde stijlkamers van de grote moderne meesters Ludwig Mies van der Rohe en Le Corbusier is de essentiële rol van twee vrouwen, Lilly Reich respectievelijk Charlotte Perriand, wier namen tot voor kort in de schaduw bleven. Ten opzichte van deze twee installaties toont de meubelopstelling van Heinrich Tessenow een geheel andere benadering: hier wordt gezocht naar aansluiting bij de conventies van een vanzelfsprekende wooncultuur. Op eigen wijze nemen Luigi Figini en Gino Pollini in hun installatie voor de Triennale di Milano uit de jaren 1930 een positie in tussen Mies en Tessenow: in een ruimtelijke opzet die duidelijk schatplichtig is aan Mies worden meubels geplaatst, die als *readymades* lijken te verwijzen naar tradities van het Italiaanse platteland. Uit dezelfde tijd stamt een meubelopstelling van Josef Frank voor Svenskt Tenn, die met groot commercieel succes getoond werd op de wereldtentoonstelling in New York: het woninginterieur is een mondiale markt geworden.

Na de Tweede Wereldoorlog verandert de relatie tussen de architectuur en het woninginterieur. De ambitie om de woonconsument op te voeden in goede smaak neemt tijdens de wederopbouw een grote vlucht. Finn Juhl wordt in de vroege jaren 1950 gevraagd in het museum van Trondheim aan deze smaak vorm te geven in een heuse museale, moderne stijlkamer, terwijl Karl Augustinus Bieber en Ernst Althoff op de Expo 58 in Brussel het interieur van een meer alledaags, maar wel modern modelappartement tonen. De bijzondere wijze van tentoonstellen onderscheidt dit paviljoen van de vele modelwoningen en opstellingen die bijvoorbeeld de stichting Goed Wonen in Nederland liet inrichten. De verschuiving van architectuur naar design of productontwerp, of beter gezegd het geleidelijk verdwijnen van de sterke aandacht die architecten in de vooroorlogse jaren voor het woningin-

terieur toonden, wordt misschien het best zichtbaar in de MoMA-tentoonstelling 'Italy: The New Domestic Landscape' uit 1972. Twee geheel verschillende projecten van deelnemers aan deze tentoonstelling, Joe Colombo en Superstudio, tonen hoe de architectuur van de woning oplost in respectievelijk een alles bevattend object en een reeks neutrale meubels in een landschap. Het productontwerp, aangemoedigd door de geest van het postmodernisme, stort zich vol overgave op het woninginterieur, door een tendens als de opkomst van de media te verbeelden, zoals in het project van Ugo La Pietra uit de jaren 1980. Blijkbaar zijn productontwerpers de afgelopen tijd beter dan architecten in staat om binnen de huidige consumptiemaatschappij hun ideeën over wonen vorm te geven: Jasper Morrison en Hella Jongerius maken installaties die op kritische wijze hun eigen vak ter discussie stellen, terwijl Kengo Kuma het eerder lijkt te zoeken in een herinterpretatie van een eeuwenoude cultuur. Maar tegelijkertijd wordt daarmee ook een fundamenteel en minstens 100 jaar oud debat onder architecten en vormgevers geïllustreerd over de rol van vernieuwing en traditie in het woninginterieur.

Alle stijlkamers zijn speciaal voor deze uitgave opnieuw getekend. Daarbij hebben we gezocht naar een tekentechniek die specifiek is voor interieurs. De plattegrond met uitgeklapte wanden (*developed surface drawing*) is een techniek die al van oudsher toegepast wordt door diegenen die zich op de behandeling van de oppervlakten van de binnenwanden richtten, zoals schilders en ambachtslieden. In de achttiende eeuw krijgt deze techniek in Engeland en in Nederland een zekere populariteit onder architecten bij het ontwerp van interieurs. Omdat met deze tekentechniek de relatie tussen plattegrond en de opstanden van de kamer in één figuur kan worden vastgelegd, hebben we haar in deze projectdocumentatie consequent toegepast en zijn de 15 stijlkamers op een gelijkwaardige manier getekend. Daarbij dook er onvermijdelijk een aantal complicaties op. De 'plattegrond met uitgeklapte wanden' is als tekentechniek vooral geschikt voor de 'klassieke' kamer met vlakke vloer, wanden en plafond. Bij sprongen of uitstulpingen in deze oppervlakken zal deze techniek tot onderbrekingen in de uniforme weergave van de figuur leiden, zoals te zien is in de tekeningen van de stijlkamers van Behrens, Figini en Pollini, en Juhl. Ondanks deze onderbrekingen wekken ook deze tekeningen de illusie van een maquette-bouwplaat, die alleen nog in elkaar gevouwen moet worden om er daarna van bovenaf in te kunnen kijken. Lastiger wordt het bij tentoongestelde woninginterieurs die niet zozeer een kamer of ruimte, maar een object zijn, zoals het modelappartement van Bieber en Althoff, de Total Furniture Unit van Colombo of het Ideal House van Jongerius. Hier hebben we een variant getekend, waarbij juist de buitenwanden van het object rond de plattegrond zijn gegroepeerd, zodat je ditmaal van buiten naar binnen kijkt. Ook bij de misschien wel meest uitgesproken anti-stijlkamer, de plaatsing van de Misura-meubels in het vrije veld door Superstudio, is deze variant op de plattegrond met uitgeklapte aanzichten gebruikt.

Interieurs, eenmalig getoond op beurzen of tentoonstellingen, worden niet altijd goed beschreven of gedocumenteerd. Voor het overgrote deel zijn de hier getoonde nieuwe tekeningen dan ook reconstructies van het project aan de hand van beschikbaar (historisch) materiaal: schetsen, tekeningen, en foto's.